

УДК 378:016:355:001

DOI 10.32755/sjeducation.2021.01.122

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ В АД'ЮНКТУРІ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАУКОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ»

Тушко Клавдія Юріївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України (29000, Україна, м. Хмельницький, вулиця Шевченка 46, e-mail: kltushko@ukr.net)
ORCID: 0000-0001-7684-5622

У статті представлено вирішення наукового завдання щодо вдосконалення освітньо-наукової підготовки ад'юнктів прикордонної служби України. Висвітлено проблему формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктів у процесі викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації». Мета статті полягає в узагальненні формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктів у процесі викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації». Для цього проаналізовано низку наукових праць з теми дослідження за авторством вітчизняних та зарубіжних учених. Розкрито специфіку освітньо-наукової підготовки зазначених фахівців. Визначено зміст та особливості навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації». Подано характеристику науково-дослідницької компетентності ад'юнктів. Автор описала сутність та зміст компетентності: здатність виокремлювати та обґрунтовувати актуальні наукові проблеми, а також проводити компіляцію цих проблем для обраного наукового дослідження, здійснювати наукові процедури аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування та інших, втілювати отримані результати у практику та формулювати необхідні наукові висновки та рекомендації. Визначено труднощі у викладанні навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» ад'юнктам: до першої групи проблем слід віднести ті, що зумовлені специфікою системи вищої військової освіти в Україні: відсутність систематизованого викладу логічних знань на рівні курсантів; зменшення або ліквідація обсягів аудиторних годин для викладання логіки; пониження статусу логіки у системі гуманітарної освіти; друга група проблем пов'язана із визначенням змісту навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» для ад'юнктів: відсутність співпраці з викладачами навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» та спеціальних дисциплін фахової підготовки ад'юнктів; відсутність змістовного наповнення навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» для ад'юнктів. Сформульовано висновки проведеного дослідження та перспективи подальших наукових пошуків.

Ключові слова: ад'юнкти, науково-дослідницька компетентність, освітньо-наукова підготовка, теорія та методика науково аргументації, викладання, формування.

FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF BORDER OFFICERS GRADUATE STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING THE ACADEMIC DISCIPLINE «THEORY AND METHODOLOGY OF SCIENTIFIC ARGUMENTATION»

Tushko Klavdiia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Psychology, Pedagogy and Socio-Economic Disciplines, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
(Khmelnyskyi, Ukraine, kltushko@ukr.net),
ORCID: 0000-0001-7684-5622

The article presents the solution of the scientific problem of improving the educational and scientific training of graduate students of the Border Guard Service of Ukraine. The problem of formation of research competence of graduate students in the process of teaching the discipline "Theory and methods of scientific argumentation" is analysed. The purpose of the article is to generalize the formation of research competence of associate professors in the teaching of the discipline "Theory and methods of scientific argumentation". For this purpose, a number of scientific works on the topic of research authored by domestic and foreign scientists are analysed. The specifics of educational and scientific training of these specialists are revealed. The content and features of the discipline "Theory and methods of scientific argumentation" are analysed. A description of the research competence of graduate students is given. The author described the essence and content of competence: the ability to identify and justify current scientific problems, as well as to compile these problems for selected research, to carry out scientific procedures of analysis, synthesis, comparison, abstraction and others, to implement the results and formulate necessary scientific conclusions and recommendations. Difficulties in teaching the discipline "Theory and Methods of Scientific Argumentation" to adjuncts are identified: the first group of problems should include those due to the specifics of the system of higher military education in Ukraine: lack of systematic presentation of logical knowledge at the cadet level; reduction or elimination of classroom hours for teaching logic; humiliation of the status of logic in the system of humanitarian education; the second group of problems is related to the definition of the content of the discipline "Theory and Methods of Scientific Argumentation" for graduate students: lack of cooperation with teachers of the discipline "Theory and Methods of Scientific Argumentation" and special disciplines of graduate students; lack of content of the discipline "Theory and methods of scientific argumentation" for associate professors. The conclusions of the research and prospects for further research are formulated.

Key words: graduate students; research competence; educational and scientific training; theory and methods of scientific argumentation; teaching, formation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні проблеми вищої освіти є багатоаспектними. Серед таких аспектів важливим є непостійність об'єктів суспільних наук у зв'язку з динамічним суспільним життям. Більшість суспільних наук, соціологія, політологія, економічна теорія, логіка, безпосередньо реагують на виклики суспільного розвитку.

На сьогодні більш актуальною стає проблема формування згаданих вище професійних компетенцій у процесі вивчення суспільних дисциплін у вищій школі, зокрема у вищій військовій школі, де ці дисципліни не є профільними. Значення освіти полягає не лише в отримання базових знань та виробленні відповідних умінь та навичок. Рівень освіти свідчить про рівень розвитку держави, її демократизації, підтримки позитивних соціальних перетворень. Освіта та технології є необхідними умовами введення інновацій у суспільстві. Українська держава у здійсненні власних трансформаційних процесів повинна врахувати кращий світовий досвід.

Сучасна світова спільнота реалізовує глобалізаційні процеси як в економіці, так і в політиці. Освітня сфера в країнах з високим рівнем життя є тим соціальним інститутом, якому приділяється прискіплива увага. Україна у своєму історичному розвитку розвивається в контексті західних реформ, а тому ті соціальні утворення, що відповідають за освіту та науку, здійснюють спроби щодо оновлення їх змісту [10; 11; 12].

Не є винятком прикордонне відомство держави, що у своїй структурі містить вищий навчальний військовий заклад – Національну академію Державної прикордонної служби України (надалі – НАДПСУ) і також забезпечує підготовку наукових кадрів в ад'юнктурі та докторантурі. Сучасні фахівці будь-якої сфери повинні бути професійно компетентними, професійно мобільними, орієнтуватись у суміжних галузях діяльності, бути готовими до професійного вдосконалення та зростання. Реалізація компетентнісного підходу у системі вищої школи, і зокрема вищої військової школи, передбачає формування в майбутніх фахівців загальних, спеціальних та професійних компетенцій, що забезпечує продуктивність майбутньої професійної діяльності. Усі подані вимоги до підготовки ад'юнктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Одна з вимог щодо проведення наукового дослідження – отримання достовірної інформації. Тому нами здійснено аналіз відповідних праць, присвячених проблемі наукової діяльності в Україні, підготовці наукових працівників тощо. Теоретичне вивчення проблеми реалізації положень компетентнісного підходу у практику вищої школи показало, що вона висвітлена в наукових працях Н. Бібіка, О. Овчарука, О. Пометун, О. Савченко та ін. [2; 7; 9; 13].

Цінність для запропонованої проблеми становлять праці А. Жабенко [4], В. Кременя [3], Л. Лобанової [5], О. Поживілової [8], Ж. Таланової [14] та багато інших дослідників. У полі зору вітчизняних та зарубіжних учених були різні об'єкти вивчення: і система підготовки, і порівняльний аналіз українських наукових працівників і західних, і законодавча база щодо підготовки наукових кадрів тощо.

Проте поза увагою як у масштабах прикордонної служби і НАДПСУ, так і в масштабах цілої країни підготовка науковців-прикордонників, ад'юнктів Академії прикордонної служби. Саме ця проблематика є досі не вирішеною, хоча власних науковців Державна прикордонна служба потребує.

Враховуючи популярність такого теоретико-методологічного підходу як компетентнісний, ми вирішили визначити його роль у вивченні ад'юнктами НАДПСУ навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації».

Метою статті є аналіз особливостей формування науководослідницької компетентності ад'юнктів прикордонної служби у процесі вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації».

Виклад основного матеріалу дослідження. Якість освіти та підготовленість фахівців за рівнем сформованості їх компетентностей як результату освітніх систем оцінюють працевдавці. У зв'язку з цим у сучасній освітній системі відбувається переосмислення мети та результатів освіти, змісту та методів навчання, технологій організації освітнього процесу.

Сучасна українська освітня система в умовах безперервного зростання наукової інформації особливу увагу приділяє пробле-

мам розвитку особистості, яка здатна професійно діяти у постійно змінюваних умовах, формуванню професійних компетентностей.

Тенденція руху «від поняття кваліфікації до поняття компетентності» [1] виражається в тому, що посилення когнітивних та інформаційних основ у сучасному виробництві не «покривається» традиційним поняттям професійної кваліфікації. Більш адекватним стає поняття компетентності. Не можна заперечувати той факт, що новий тип економіки ставить нові вимоги до випускників навчальних закладів, серед яких усе більший пріоритет одержують вимоги системно організованих інтелектуальних, комунікативних, рефлексуючих, самоорганізуючих, моральних начал, які дають змогу успішно організовувати діяльність у широкому соціально-економічному, культурному контекстах [1, с. 10].

Як показує практика, сучасна система вивчення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, присвячених формальній логіці, процедурам аргументації, доведенню та спростуванню тощо, зводилась до того, що знання, вміння та навички отримувались відокремлено. У представленій статті суб'єктами навчання виступають ад'юнкти, в освітньо-науковій програмі яких є навчальна дисципліна «Теорія та методика наукової аргументації».

Хослтед М., Орджі Т. вважають компетентності важливими результатами освіти, які повинні бути сформовані в усіх, хто навчається, пронизувати всі предмети, проходити через усі рівні освіти і розроблятися на високому рівні. При цьому ключові компетентності – не окрема частина навчального плану, вони інтегровані до його змісту [7].

Досвід організації компетентнісно-орієнтованої освіти в нашій країні на сьогодні є фрагментарним і невідрефлексованим. Існують окремі практики реалізації компетентнісно-орієнтованого підходу в межах завершених і ще чинних міжнародних проєктів, що здійснюють наші дослідники разом із зарубіжними [9].

Увагу до компетентнісного підходу можна пояснити його універсальністю та всеохоплюваністю, оскільки у проблемі реалізації професійної підготовки майбутніх фахівців основні запити скеровані саме до комплексу тих компетентностей, якими вони володітимуть. Тому, якщо йдеться про ад'юнктив-

прикордонників, то саме наукова та дослідницька компетентність виступають для них ключовими.

Мацько Д. вважає, що науково-дослідницька компетентність взагалі виступає складовою культури майбутнього фахівця [6].

На нашу думку, основою науково-дослідницької компетентності є здатність ад'юнкта виділити актуальні наукові проблеми, або питання у вже обраному ними дослідженні, здійснювати наукові пошукові процедури, втілювати отримані результати у практику.

Компетентнісний підхід, що був сформований у західному освітньому середовищі і отримав свою популярність завдяки тому, що за умови дотримання його положень майбутній фахівець адекватно діє в постійно змінних соціальних умовах, і не просто діє, а відповідає за прийняті ним рішення. Саме такого працівника (фахівця) потребує сучасний ринок праці. Прикордонник не просто охоронець державного кордону, це військово-службовець, якому доводиться поєднувати і інтелектуальну діяльність у професійній сфері, і військово-спеціальну. Тому офіцерські кадри прикордонної служби повинні вміти конструктивно використовувати отримані знання, вміння та навички, переносити їх з одного виду роботи в інший.

Можна констатувати, що особливості професійної діяльності прикордонників, вітчизняні та зарубіжні наукові надбання щодо реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти дали змогу сформулювати визначення науково-дослідницької компетентності ад'юнктів НАДПСУ як здатність виокремлювати та обґрунтовувати актуальні наукові проблеми, а також проводити компіляцію цих проблем для обраного наукового дослідження, здійснювати наукові процедури аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування та інших, втілювати отримані результати у практику та формулювати необхідні наукові висновки та рекомендації.

Вчений В. Артемов [1] зазначав у своїх наукових працях, що між цивільними та військовими науковими працівниками існують вагомі відмінності, і полягають вони, в першу чергу у специфіці професійної підготовки і професійної діяльності. Щодо ад'юнктів-прикордонників це теж необхідно враховувати, оскільки на навчання до ад'юнктури вступають ті офіцери, які мають уже сформований життєвий та професійний досвід, але переваж-

но відсутній досвід наукової дослідницької діяльності. А це, в свою чергу, вимагає змін у потребах, інтересах та ціннісних орієнтаціях, усвідомленні належності до незвичної субкультури тощо.

Слід також зауважити, що офіцерів-прикордонників оцінювали лише за особистісно-професійними якостями щодо їх діяльності, але коли такий офіцер вступає до ад'юнктури, то він стикається з вимогою особисто брати участь у науковому дослідженні, відчуті оцінку зі сторони досвідчених науковців щодо результатів їх діяльності, тобто ад'юнкти потрапляють у «конкурентну сферу», яка їм незнайома. Такій роботі їх теж треба навчити.

Тому, на наш погляд, доцільно забезпечити функціонування відповідної системи щодо формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктів Академії прикордонної служби. Значену систему можна представити у вигляді основних компонентів, що покликані вирішити завдання їх науково-дослідницької діяльності.

Аналіз досвіду викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» для ад'юнктів засвідчує, що існують певні труднощі у системі їх підготовки.

До *першої групи проблем* слід віднести ті, що зумовлені специфікою системи вищої військової освіти в Україні: відсутність систематизованого викладу логічних знань на рівні курсантів; зменшення або ліквідація обсягів аудиторних годин для викладання логіки; пониження статусу логіки у системі гуманітарної освіти.

Друга група проблем пов'язана із визначенням змісту навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» для ад'юнктів: відсутність співпраці з викладачами навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» та спеціальних дисциплін фахової підготовки ад'юнктів; відсутність змістовного наповнення навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» для ад'юнктів.

Із урахуванням викладеного вище основними особливостями формування науково-дослідницької компетентності у процесі викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації», що є обов'язковою навчальною дисципліною у НАДПСУ, є: забезпечення ідейної спрямованості викладання; поєднання пізнавальної та виховної функцій; високий науковий

рівень інформативності матеріалу навчальних занять; доказовість та переконливість навчального матеріалу; поєднання інформативності та проблемності викладеного матеріалу; чіткість та логічність викладу навчальної інформації; активізація уваги тих, кого навчають; розвиток їх професійного мислення; ясність та чіткість мови викладу матеріалу; навчально-методичне забезпечення занять; активізація творчої діяльності тих, кого навчають.

Представлені особливості формування науково-дослідницької компетентності у процесі викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» у вищій освіті не є остаточними, оскільки сучасні суспільні науки являють собою гігантську систему соціальних, філософських, економічних, політологічних тощо знань, дослідницьких технологій, методик, за допомогою яких вони охоплюють об'єктивну реальність, усі процеси та явища життя, а також його сфери.

Оптимальний рівень сформованості науково-дослідницької компетентності ад'юнктів у НАДПСУ свідчатиме про якість їх професійної підготовки до створення та захисту їх наукових праць.

Висновки. Таким чином, у представленому дослідженні розкрито сутність поняття «науково-дослідницька компетентність» як інтегративної характеристики ад'юнкта, що відображає рівень його готовності до здійснення науково-дослідницької діяльності, вирішення науково-практичних завдань, дотичних до прикордонного відомства, орієнтація на вдосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та офіцерів-магістрантів. Методика викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика наукової аргументації» вимагає постійного вдосконалення свого інструментарію, актуалізації потреб у спеціальній методичній та навчальній літературі, врахування особливостей освітньої підготовки ад'юнктів-прикордонників тощо.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Матеріал запропонованої наукової статті не вичерпує всі проблемні аспекти, що існують. Перспективами подальших наукових пошуків є розробки організаційно-педагогічних або педагогічних умов формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктів-прикордонників, методики її формування, аналіз но-

рмативно-правової бази щодо захисту тих наукових проєктів, які не є доступними громадськості тощо.

Список використаних джерел

1. Артемов В. Ю., Серіков В. В. Проблемні питання щодо визначення сутності поняття «вищий навчальний заклад із специфічними умовами навчання». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 50. С. 354–362. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_50_48 (дата звернення: 20.04.2021).
2. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ: Плеяда, 2005. 120 с.
3. Вища освіта в Україні і Болонський процес: навч. посіб. / за ред. В. Кременя [авт. кол.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болнобаш, В. Д. Шинкарук та ін.] Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004. 384 с.
4. Жабенко О. В., Лисенко Л. І. Становлення та розвиток системи підготовки й атестації науково-педагогічних і наукових кадрів з державного управління. *Економіка та держава*. 2008. № 5. С. 70–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2008_5_23 (дата звернення: 20.04.2021).
5. Лобанова Л. С. Системы подготовки научных кадров в европейских странах и Украине: сравнительный анализ в контексте формирования Единого европейского образовательного и научного пространства: монография. Киев: Информ.-аналитич. агентство, 2010, 100 с.
6. Мацько Д. С. Методика аналізу сформованості гуманістичних цінностей майбутніх учителів англійської мови та літератури. *Освіта на Луганищині*. 2011. № 1. С. 85–90.
7. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5 (13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> (дата звернення: 20.04.2021).
8. Поживілова О. В. Розвиток систем підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в європейському регіоні та Україні (1990–2005 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2006, 20 с.
9. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та український перспективи: монографія. Київ, 2006. С. 16–24.
10. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах): постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261. URL: <http://zakon.lbc.com.ua/> (дата звернення: 20.04.2021).
11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556–VII (із змінами, у редакції від 20.06.2016, підстава № 114-19). URL:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 20.04.2021).

12. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII (із змінами, у редакції від 01.01.2016, підстава № 928–19). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 20.04.2021).

13. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та український перспективи: монографія. Київ, 2006. С. 33–45.

14. Таланова Ж. Докторська підготовка у світі та Україні: монографія. Київ: Міленіум, 2010, 476 с.

References

1. Artemov, V. Y. and Serikov, V. V. (2016), “Problematic issues regarding the definition of the essence of the concept of “higher education institution with specific learning conditions”, *Pedagogy of formation of creative personality in higher and general education schools*, Issue 50, pp. 354–362, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_50_48.

2. Bibik, N. M., Ermakov, I. G., Ovcharuk, O. V. (2005), *Competence education - from theory to practice*, Pleiada, Kyiv.

3. *Higher education in Ukraine and the Bologna process*: textbook. Kremenia V. (Ed.), Textbook Bogdan, Ternopil.

4. Zhabenko, O. V. and Lysenko, L. I. (2008), Formation and development of the system of training and certification of scientific and pedagogical and scientific personnel in public administration, *Economy and state*, No. 5, pp. 70–74, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2008_5_23.

5. Lobanova, L. S. (2010), *Systems of training scientific personnel in European countries and Ukraine: a comparative analysis in the context of the formation of the Single European educational and scientific space*: monograph, Inform.-analytic. Agency, Kiev.

6. Matsko, D. S. (2011), Methods of analysis of the formation of humanistic values of future teachers of English and literature, *Education in Luhansk region*, No. 1, pp. 85–90.

7. Ovcharuk, O. V. (2009), Competence approach in education: European approaches, *Information technologies and teaching aids*, No. 5 (13), available at: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

8. Pozhivilova, O. V. (2006), *Development of systems of training of scientific and scientific-pedagogical staff of the highest qualification in the European region and Ukraine (1990–2005)*: PhD in Pedagogy, Kyiv.

9. Pometun, O. I. (2006), *Theory and practice of consistent implementation of the competency approach in the experience of foreign countries. Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives*: monograph, Kyiv, pp. 16–24.

10. The order of preparation of applicants for the higher education degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in higher educational institutions (scientific institutions): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23.03.2016, available at: <http://zakon.lbc.com.ua/>.

11. Ukraine (2014), *On higher education*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

12. Ukraine (2015), *On scientific and scientific-technical activity*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

13. Savchenko, O. Ya. (2006), *The ability to learn as a key competence of general secondary education. Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives*: monograph, Kyiv, pp. 33–45.

14. Talanova, J. (2010), *Doctoral training in the world and Ukraine*: monograph, Millennium, Kyiv.